

Oponentský posudek disertační práce Petra Šámala

Kapitoly z budovatelské literární kultury

Předložená disertační práce je – budiž to řečeno hned na úvod – zajímavým, sevřeným a podnětným příspěvkem k dějinám české literatury a kultury 50. let 20. století. Přináší metodologicky poměrně koherentní a materiálově velice fundovaný pohled na problematiku, která v daném rozsahu a zaměření takto dosud zpracována nebyla. Z tohoto úhlu pohledu lze pak práci označit také za zcela původní a přínosnou pro odbornou veřejnost.

Žánr oponentského posudku nicméně předpokládá spíše hledání problémových bodů než parafrázování postupu a závěrů, k nimž autor práce došel. Mám-li tomuto zadání vyhovět, nabízím několik problémových okruhů, kterým by se obhajoba disertace měla věnovat:

1) Koncept literární kultury a literárního života.

Je mi sympatické, že při materiálovém zaměření na českou literaturu 50. let 20. století nenabízí doktorand další příběhovou variaci, v níž má být syntetizováno vše. Petr Šámal si volí metoda, kterou rozhodně stálo za to vyzkoušet a ověřit: v duchu Geertzova pojetí ideologie a v duchu polských prací a debat o literární kultuře a literární sociologii se důsledně v celé práci snaží, aby jádrem jeho zájmu nebyla interpretace jednotlivých stěžejních, dobově příznačných či „typických“ textů, ale aby zkoumal jejich společensko-historické pozadí, tj. sociokulturní strukturu, v níž tyto texty vycházeli a byly primárně recipovány. Tato metodologická volba – v českém kontextu literární historie i historie obecně nepříliš ověřená a stabilizovaná – s sebou logicky nese řadu potenciálních pastí. Tou zcela zásadní jsou tenata paušalizace a vágnosti: nechci-li jít dovnitř jednotlivých textů či případně širších celků autorského díla nebo žánru v daném období, hrozí mi vždy výčtovost, přehledovost, anebo parafrázování toho, co vyvstává na povrch jako zdánlivě jevové, faktické. Petr Šámal se pečlivě vyhýbá interpretaci literárních textů z hlediska jejich významového potenciálu: nechce jít dovnitř textů a teprve s významovým potenciálem každého z nich sestavovat či látat síť literární kultury; je si dobře vědom toho, že kdyby šel do textů, obraz celku by se mu víc a víc rozostřoval a k literární kultuře či literárnímu životu by se už zpět asi nedostal. Na rozdíl od pokusů Stefana Žołkiewského v polském kontextu 60. či 70. let ale nemá k dispozici jinými již shromážděné empirické výzkumy a statistická data, která by mohl v duchu svého pojetí interpretovat. Musí proto svou sociologii literatury 50. let budovat především na několika víceméně sevřených entitách: kritická recepce dobových textů, dobový programotvorný dějinný koncept, fungování knihoven a dobový časopis.

V souvislosti s konceptem literární kultury a života lze na jedné straně konstatovat velice dobrou obeznámenost s polskou teorií a praxí (jak o tom ještě zřetelněji svědčí jeho nedávný článek v *České literatuře*), ale na druhé straně i poněkud litovat, že právě pro klíčový koncept ideologie a způsobů jejího fungování se omezuje právě jen na – jakkoli vhodného a podnětného – Clifforda Geertze. Rozumím jeho potřebě nehodnotícího pojetí ideologie, ale to by se dalo – ve spektru, které by nabídlo mnohem pestřejší pojmový aparát – najít i u Umberta Eca (Teorie sémiotiky, nyní i česky), Theuna A. van Dijka (Ideology: A Multidisciplinary Approach. London, Sage 1988). A stejně tak lze poněkud zalitovat, že se na podobnou cestu metodologicky nevyzbrojil četbou Pierra Bourdieu či prací anglického nového historismu. Ne že by mu takováto výbava poskytla snadno aplikovatelný pojmový aparát, ale jistě by mu umožnila u některých otázek hlouběji setrvat a analyzovanou problematiku si různorodě nasvítit. Toto platí především pro kapitolu II, Cesta otevřená, která na jedné straně velice zevrubně uvádí do myšlení o literatuře první poloviny 50. let, na straně druhé právě svou nehierarchizující popisností plyne očekávanou chronologickou stopou a nabízí spíše jen kultivovaný výčet toho, co se víceméně „ví“.

2) Uspořádávání materiálu.

Práci velice sluší její heuristické podloží. Petr Šámal výtečně eviduje jak primární, tak sekundární zdroje a nabízí velice použitelný kompendiální vhled pro další studium. Zároveň cítí, že veškerý materiál je třeba nějak uspořádat. Chce-li se vyhnout hodnotícím soudům (a to chtít v duchu svého metodologického přístupu v zásadě musí), nevyhnutelně pak vytváří i jisté zjednodušující opozice: tou zásadní je už ona vstupní dichotomie 50. let jako realizace sovětského vzoru versus domácí kořeny poúnorové kultury. Nejsm si jistý, zda např. Michal Bauer skutečně vykládá 50. léta jako „maximální připodobnění cizímu“ (s. 6); proč by pak trávil stovky hodin heuristickou prací v domácích archívech? Hodnotící pasáže pak nutně pronikají i do historického výkladu, především opět ve druhé kapitole, kde se pak celé dění jeví jako soutěž o to, kdo kdy již prozřel¹. V této souvislosti také cítím jistý problém s formulacemi typu „převážně pozitivní“ (např. s. 50), „značně rezervovaný“ (s. 59), „asi nejvýraznějším kritikem byl...“ (s. 57) apod. Pro tyto axiologické soudy jsem v textu nenašel žádný evidentní parametr: od jakého „neutrálního“, standardního stavu se ono „převážně pozitivní“ odvozuje? Je to pohled „zevnitř“ 50. let, nebo pohled synchronní, dnešní? Na kapitole IV, Strážci oddaní a nadšení, kde může Petr Šámal skutečně popisovat materiál literárního dění (především čistky knihoven), a která mi přijde z celé práce jako

¹ Jeden citát jako doklad: „Společná stať Miroslava Červenky a Josefa Vohryzka *Kritika literatury a kritika života* dokládá, že v roce 1955 již byl jejich pohled na umění méně dogmatický,...“ (s. 51).

nejzajímavější a nejpovedenější, je zřetelně vidět, že právě sběr a analýza materiálu, která si neříká o hodnotící příběhové uspořádání, jsou jemu nejvlastnějším žánrem; v této kapitole také dostává koncept literárního života a literární kultury svou nejpřesvědčivější tvář.

3) Argumentačně-formulační dikce disertace.

Disertace jako celek je napsána i zredigována velice kultivovaně. Čtenářsky vstřícný je způsob odkazování, který nabízí pod čarou celý bibliografický údaj, sympatické je i sjednocení a dodržení citačního úzu i způsobu uvádění bibliografie. Vyvážená mi přijde i textová proporce vlastního a citovaného; v tomto případě opět oceňuji, že Šámalům modelový čtenář není tím, kdo má veškerý materiál také v paměti přístupný a že mu autor vyjde vstříc tím, že parafrázuje tezi místo pouhého odkazu na zdroj. Jistý problém nicméně mám s rozhodnutím dávat do poznámek pod čáru víceméně jen bibliografické odkazy; výčtové i vysvětlující závorky v hlavním textu pak zbytečně ruší jeho tok. Také je škoda, že ve druhé kapitole poznámky přetekly na následující stranu, takže minimálně pro tu závěrečnou je vždy třeba listovat o stránku dopředu.

Argumentační konciznost je dána také tím, že Petr Šámal si zvolil pět dílčích materiálových okruhů. Jeho disertace tedy není analýzou jednoho problému, ale spíše pěti studii – sondami. Materiálově jde o celky velice různorodé (kritika v první polovině 50. let versus samojediný Karel Kosík), ale domnívám se, že celek disertace není z tohoto důvodu třeba nijak zpochybňovat: disertace drží pohromadě svým konceptem literárního života a literární kultury a metodologicky nabízí souvislý celek.

Mohu-li se na závěr vrátit ke konstatování kladných rysů, chci ještě jednou zdůraznit, že práce zcela odpovídá požadavkům na disertační práce kladeným, a to jak svým rozsahem, zevrubností heuristického obeznámení se s primárními i sekundárními zdroji, tak i celkovým analyticko-výkladovým výkonem. I přes jistý ironizující tón, jemuž se při tomto typu materiálu asi nejde zcela ubránit, je její argumentační výkon velice solidní. Proto práci jednoznačně doporučuji k obhajobě a domnívám se, že za sepsání takovéto práce přísluší mgr. Petru Šámalovi titul Ph.D.

V Praze dne 5. 2. 2006

Doc. dr. Petr Bílek, CSc.